

УДК: 338:323.173

Примљено:
19.08.2009.

Прихваћено:
25.11.2009.

Оригинални научни рад

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС

NATIONAL INTEREST

Година V, vol. 6

Број 3/2009.

стр. 211-231

Горан Николић*

ЕКОНОМИЈА КАО ДЕЗИНТЕГРАТИВНИ ИЛИ ИНТЕГРАТИВНИ ФАКТОР ДРЖАВЕ?

Резиме

Референтне анализе указују да су главни узроци не-станка и настанка држава у нововековној историји углавном национални, религиозни, културолошки, те да економски фактор има мањи утицај. При анализи економских аргумената за и против сецесије круцијална је процена ефеката раздруживања у кратком и дугом року. Сумарна анализа не иде на руку индепендистима; наиме показује се да сецесија кошта, односно да има сасвим извесне губитке док су добици у дугом року неизвесни што, уз инхерентну несклоност економских актера ка ризику, сугерише да је лакше мобилисати снаге за "статус кво". Наиме, велики број студија указује да је управо економија била један од интегративних чинилаца, односно да сецесионистички покрети, услед антиципираних високих трошкова за њихове резиденте, нису успевали у индустријализованим и демократским земљама, у којима постоје разрађени механизми мирног решавања конфликтних интереса.

Велике земље уживају економске предности због тога што политички детерминисане границе одређују величину тржишта. Ако постоји слободна трговина и глобално тржиште, чак и релативно мале културалне, лингвистичке и етничке групе могу имати користи од креирања сопствених

* Институт за европске студије

правних и политичких јурисдикција. У сваком случају, историја стварања и сецесија нација-држава је под утицајем трговинског режима.

Кључне речи: сецесија, држава, интегративни фактори, економија, трошкови.

У којој мори економски интереси опредељују настанак и посебно опстанак држава? Да ли су кроз историју државе настајале због привредних интереса или су кључни били неки други чиниоци и да ли се ситуација променила данас? У којој мери је економија одговорна за распад Југославије и многих других држава, а у којој мери је економија била чинилац настанка држава?

Чини се да постоји склоност да се прецењује значај економије и тржишне привреде у настанку или нестанку земаља. На пример, монетарне уније углавном нису водиле стварању држава и најчешће су пропадале (као немачко-аустријска, скандинавска, латинска монетарна унија). Индикативно је да су по (Мунделовој) теорији оптималне валутне зоне нпр. северна француска и јужна и централна Енглеска оптимална валутна зона, док то нису нпр. Британија, САД или ЕУ. Поред тога, јасно је да код земаља са тржишном економијом и демократским системом постоји далеко мање шанса за избијање оружаних конфликта унутар њих или са другим земљама.¹

Опет, индикативни су налази Сатуанат (2003), који тврди да негативни шок, односно пад ГДП-а од 5% повећава за 50% могућност цивилног конфликта, посебно у афричким или недемократским државама. Рецесија повећава за скоро дупло могућност интерног конфликта у држави (типична економска криза кошта 9% ГДП-а, највећа 20% ГДП-а).

Етнолингвистичка диверсификованост може водити грађанском рату који више уништава привреду него ратни конфликт са спољним непријатељем. Студија Collier-Hoeffler (1997) указује да је вероватност грађанског рата највећа код земаља са неколико великих и конкурентских етничких група (што се потврђује у случају бивше Југославије) док је знат-

1 Према чуваном америчком историчару енглеског порекла, Полу Кенедију у историји је постогао само један ратни сукоб између две демократске државе, и то онај из 1898. године, између Шпаније и САД.

но мања код врло хетерогених и етнички хомогених земаља (уз то се наглашава да је најзначајнији фактор грађанског рата сиромаштво). Ово је од посебног значаја за становништво већине афричких земаља, кога чине многобројне етничке, групе што ствара услове за неефикасну државну управу јер свака етничка група покушава да привуче што више јавних ресурса (нрп. локацију путева, железнице, индустријских постројења итд. у „свом простору”). Индикативан је коментар једног угледног академика из Нигерије (земље са тридесет федералних јединица, израженом муслиманско-хришћанском религијском поделом и бројним етничким групама од којих три најбројније чине тек две трећине популације), који каже да је „борба за моћ после независности била тако исцрпљујућа да су друге ствари, укључујући и развој, биле занемарене”. Истраживањима говоре да би Нигерија имала дупло већи економски раст када би њена етничка хетерогеност била на светском просеку.²

У субсахарској Африци само половина држава има већинску нацију (а само Руанда има нацију који има преко 90% популације), те зато тај регион има и највише етнички базираних партија (етничке странке су јаке и у Ираку, Кипру, Либану, док су у арапским земљама присутне партије племенске и партије кланова).³

У мултиетничким државама је упитно да ли губитник избора може мирно сачекати следеће јер мањине имају нулту шансу победе на следећим изборима и могу се побунити и војно. У сваком случају, демократија је стабилнија у земљама где једна етничка група чини већину.⁴

Анализа европских "случаја"

Да ли је СФРЈ могла бити сачувана да је била демократска и да се привредно реформисала? Да ли је распад Државне заједнице Србија и Црне Гора био неминован? Да ли

2 Yoruba или Kikuyu раније су само говорили сличне дијалекте а данас су етничке групе са заједничким политичким и социјалним идентитетом.

3 У Замбији се формирају етничке коалиције дуж племенских или језичких група.

4 Przeworski Adam, "Self-Enforcing Democracy", The Oxford Handbook of Political Economy, Oxford University Press, 2008, Edited by Barry Wengast & Donald Witman. pp. 322-324.

је неуставно отцепљење јужне српске покрајине економски оправдано? Да ли је економија интегративни фактор БИХ, Молдавије, Украјине, Индије и бројних субсахарских држава?

Раних осамдесетих година 20. века у београдским дисидентским круговима интензивирани су расправе о могућности демократизације земље, односно унапређења људских права, слободе говора, политичког удруживања. Са совјетском "перестројком" у другој половини осамдесетих, ови захтеви постају гласнији. Све чешће се постављало питање да ли је увођење демократског система власти кључ за решење нагомиланих политичких, националних и економских проблема, и уопште за опстанак мултиетничке (кон)федеративне заједнице. Многи интелектуалци су сматрали да ће економске реформе са либерализацијом, односно демократизацијом "спасити" Југославију. Полазило су од тезе би убрзана интеграција земље у ЕУ и светско тржиште, односно замена социјалистичког меких капиталистичким поретком могла да убрза економски раст и благостање свих њених народа. Наравно, њихове поставке заснивале су се и на бројним референтним економским студијама, које су показивале да демократије „доносе" бржи привредни раст од алтернативних, мање либералних режима.

Ипак, пројекат реформи федералне Владе из 1989. је пропао; отпор већине републичких реководстава био је сувише снажан, док је убрзо и насилно решавање конфликта већ узимало прве жртве. Да ли је то била шанса која то није била? У неку руку да. Југославија се није могла сачувати као држава, евентуално само као лабави савез, али се рат сигурно могао избећи, и њене наследнице су могле имати ниво БДП-а неупоредиво виши у односу на данашњи. Овде ваља имати у виду да би транзициона рецесија била неизбежна, али да нпр. српска привредна активност не би за три године пала на половину, већ би неизбежно „приземљење" (искусиле су га баш све земље у транзицији) било много блаже и опоравак много бржи.

Нема сумње да би пуна демократија, коју заједничка југословенска држава у ниједном моменту свог постајања (1918-1991/92) није искусила, барем својим механизмима омогућила ненасилно решавање конфликта и прављење многобројних компромиса. Међутим, мишљење је аутора да

Југославија, просто, није могла опстати као држава у демократским условима, јер она није била дугорочни, стратешки пројекат ни једног југословенског народа, осим Срба, који су је, опет, посматрали на начин (нешто блаже од „проширене Србије”), који није био по вољи осталим народна.

Економски разлози су били значајан елемент расправе униониста и сецесиониста од настанка Југославије (нпр. фамозна Бићанићева „Истина”⁵) па до узаврелих расправа крајем осамдесетих („ко кога искоришћава”) али се, ипак, може тврдити да су доминантан утицај на ток и расплет кризе имали други чиниоци (национални, историјски, културолошки). Врло је реалистично претпоставити да би да је земља демократизована и привредно деетатизована економски фактори у већој мери подупирали становишта оних који се залажу за какву-такву заједницу (конфедералног типа). Наиме, индикативно је да је у СФРЈ, и поред малог удела међурејубличких инвестиција, често лоше координације развојних политика, дуплирања капацитета, незадовољавајућег дејства „економије обима” (због делимичне испарцелисаности тржишта), размена између република била већа од екстерне и знатно изнад потенцијалне размене коју показује тзв. гравитациони модел. Ипак, треба имати на уму да је размена између федералних јединица бивше Југославије у просеку била мања од размене код совјетских република и знатно испод размене нпр. немачких лендера.

Економиста Љубомир Маџар⁶ тврди да су најважнију улогу у разградњи Југославије одиграли непосредни политички чиниоци: силно нарасла економска, политичка и свака друга моћ на нивоу република (па и покрајина); неумерено иако не и неочекивано ојачале елите које су све више

5 Посматрајући историјат Краљевине Срба, Хвата и Словенаца односно Југославије могу се пратити перманентни сукоба њених политичких и економских елита око алокације јавних ресурса (нпр. лоцирање државних инвестиција, усмеравање депозита државних банака, избор понуђача код јавних набавки итд), што је био случај али у прикривенијој форми у социјалистичкој Југославији. У Краљевини Југославији јединствено тржиште је, у одсуству мера регионалне политике, давало предност северозападним деловима тадашње земље али је српска елита користила политички доминантну позицију да утиче на креирање економске политике која је више уважавала привредне интересе, пре свега реона Београда.

6 Маџар Љ, “Економски аспекти распада Југославије”, “Филозофија и друштво», Институт за филозофију и друштвену теорију, Београд, 1994.

постајала неприкосновени господари федералних јединица: израстање полицентричног етатизма са наглашеним ауторитарним карактеристикама монолитног социјалистичког централизма из којег је поникао; поларизација друштва по националним и етничким границама уз стварање моћних републичких (и покрајинских) коалиција које су поред политичких врхушки окупљале и део интелигенције, готово целу управљачку структуру у привреди и највећи део радништва. Деоба земље на високо аутономне и високо етатизоване целине, те систематско продубљивање подела условљених разним чиниоцима, али увек дефинисаних републичким границама – постаје основ и механизам увећавања свих облика друштвене моћи и пут јачања регионализованих друштвених елита на рачун остатка друштва. Поделе су постале начин ширења републички децентрализованих друштвених елита.⁷ Преузимање контроле над кључним елементима економског потенцијала стварало је материјалну основу за активности које су водиле продубљивању подела. Поред осталог, лако су се финансирали подухвати који су у крајњем резултату подсецали преостале елементе општејугословенске државне кохезије и снажно успорава економски раст.⁸

7 Преношење бројних државних функција на ниво република, неодмерено јачање републичких политичких институција и незадрживо ширење тако децентрализованог државног апарата водиле су неразрешивим тешкоћама у координацији управљачке регулативе, скупом и дубоко нерационалном дуплирању функција и општем смањењу ефикасности целокупног механизма за усмеравање привредног и друштвеног развоја. Но, то је истовремено био пут неслућеног ширења простора за политичку елиту и њене привилеговане савезнике из других друштвених слојева. То је значило спектакуларно умножавање утицајних, престижних и материјално привилегованих високих политичких положаја, стварање претпоставки за нагло ширење интелигенције, убрзано мултипликовање професорских, уредничких и сличних места, стварање великих потреба за рад на локалним историјама, речницима, језичким трактатима.

8 Традиционалне везе, културни афинитети и неке сличности у привредној структури упућују на поређење Србије и Грчке, Хрватске и Италије и Словеније и Аустрије. Тако је давне 1950. године Србија (без покрајина) била богатија земља од Грчке и својим дохотком по становнику превазилазила одговарајући показатељ нивоа грчке економске развијености за 4,7%. До 1986. године та предност се више него истопила, и доходак по становнику за Србију нашао се на нивоу од 62,3% грчког *per capita* дохотка. Кад се посматра Србија у целини, њен доходак по становнику мањи је – и то због драстично неповољног утицаја Косова – него грчки у почетној години. Међутим, ово незнатно почетно заостајање (5,3%) повећало се до 1986. године на читавих 43,6%.

Због републичких партикуларизама и њихове растуће спремности (и способности) да преузму све већи број државних прерогатива, Југославија је у све већој мери постајала сложен и практички неуправљив објекат чија се ефикасност систематски смањивала. Републике (и покрајине) најпре су лишиле Југославију потребних управљачких надлежности и механизма, а потом су неминовну резултујућу неефикасност тако осакаћеног организма користиле као аргумент за њено даље институционално огољавање, за њено потискивање на саме маргине макроекономске регулативе и усмеравања свеукупног развоја.⁹ Привредни систем, који је израстао из једног скупа идеолошко-политичких опредељења и представљао њихову економску операционализацију, био је дубоко нерационалан и у дугорочној перспективи засигурно неодржив.¹⁰

У расправама индепендиста и присталаца заједничке државе у Црној Гори економски фактор је, услед практичног економског суверенитета обе државе, играо релативно малу улогу, али то не значи да је он био безначајан. Иако је од деведесетих дошло до значајног економског удаљавања две републике и стварања засебних царинских, спољнотрговинских и монетарно-фискалних система Србија је и данас убедљиво најзначајнији трговински партнер Црне Горе. Поред тога, на микро-нивоу је постојала животна заинтересованост великог броја становника Црне Горе за опстанак заједничке државе због имовинске, пословне и породичне повезаности као и образовне и здравствене упућености на Србију.

Трансфери објективно нису чинилац који је био аргумент ни једне стране јер не постоје релевантни заједнички

9 Како је давно још приметио Ф. А. Хајек, у друштву у којем се сва питања свODE на политику и сва решења налазе у политичком арбитражу, природно је да максимизирање политичке моћи постане једини, универзално прихваћени циљ.

10 Најједноставнији и готово тривијални такав механизам заснован је на стратегији обилног страног задуживања, јер се наглим повећавањем расположивих инвестиционих средства, једнако импресивно повећава и стопа раста. Но, тако привремено повећана стопа раста може се одржати само дотле док се, захваљујући приливу страних кредита, инвестиције задржавају далеко изнад свог примереног, дугорочно одрживог нивоа. Судњи дан долази кад прилив пресахне и кад се привреда нађе у обавези да сервисира претходно коришћене кредите. Међузависност стопа раста, могућност убрзавања раста по цену потоњих успоравања и незадовања, створила је бројне варке и погубне илузије о ефикасности социјалистичких система.

фондови нити битнији утицај једне привреде на другу, иако је неспорно и да су се ти фактори користили у политичким разрачунавањима политичких елита у обе републике. Олакшавајући елемент за "суверенисте" био је то да су две привреде биле већ одвојене, па то не би донело неке нове трошкове (као што је нпр. увођење нове валуте). С друге стране, за разлику од већине сецесионистичких покрета, где међу резидентима дате територијалне јединице није било оштре подељености, у Црној Гори је тај фактор могао да има и своје економске реперкусије у смислу повећане унутрашње поларизације, односно неизвесности која, свакако, није фактор привлачења капитала и поверења у економску политику.

Због дискрепантног односа две привреде, економски мотиви у случају Србије су далеко мање изражени, али у већој "јединици" доминантни део политичке елите из других разлога, пре свега националних и историјских, подржавао опстанак заједничке државе (као и већи део опозиције Црне Горе), иако су поједине политичке снаге управо на економском фактору (инсистирајући да постојећа нефункционална држава отежава реформе) "градиле" свој захтев за споразумним укидањем заједнице Србије и Црне Горе. Поред тога, партије које су се залагале за заједничку државу инсистирале су и на томе да би укидање заједнице Србије и Црне Горе успорило европске интеграције земље. Мада не треба потцењивати економске факторе који су били покретачки мотиви појединих гласача не референдуму у Црној Гори, економија, која није била битан фактор ни при настанку заједничке државе Јужних Словена 1918, по свему судећи није ни одлучила судбину државне заједнице Србије и Црне Горе.

Када је у питању једнострано проглашена независност јужне српске покрајине економски мотив, свакако, није био међу водећим. Албанци су хтели пошто пото своју државу, а Србија је хтела да сачува територију и поред тога што је то пуно коштало, имајући у виду значајне трансфере ка Космету током целог периода после успешног Првог балканског рата. Дакле, колико економија може да буде ирелевантан фактор показује пример Космета. Албанци су од Југославије и Србије добијали значајна средства из фондова федерације, и стално размишља о отцепљењу, док је, с друге стране, Бео-

град хтео, и поред великих економских трошкова, да задржи ту територију.

Покушаји у БИХ, где ниједна од три конститутивне етничке заједнице нема апсолутну већину, за стварањем јединствене и ефикасне економске политике дају ограничене домете. Последњих скоро деценију и по бројне мере међународних, али и домаћих власти у БИХ повећавале су економску интегрисаност оба ентитета као и повезаности кантона у оквиру федерације БИХ, али је она и даље далеко мања него што је то карактеристично за суверене земље. Заједничка монетарна власт (симболизована кроз Централну банку и конвертибилну марку, која је у систему валутног одбора, што значи иреверзибилно везана за евро који слови као веома поуздан новац), индиректно опорезивање (за које се централа налази у Бања Луци) и царинска политика повећала је интегрисаност земље. Али је ниво постигнутог јединства мањи од оног у ЕУ, која је савез држава а не држава (нпр, ЕУ, фактички, нема јединствену фискалну политику, али има развијену регионалну и аграрну политику, која је, доминантно, на нивоу ентитета и кантона у БИХ).

Када је у питању Македонија (према попису из 2003 прве две националне групе чине 64%, односно 25% популације), историјски споразум две националне заједнице предвидео је децентрализацију земље и преусмеравање знатнијег дела јавне потрошње на локални ниво што би требао да делимично задовољи интересе мање националне групе. У обе ове државе постоји далеко мањи број и обим економских трансакција између предузећа чији су власници припадници различитих народа од просека земље. Основни економски индикатори БиХ показују слабост економије те земље и поред обилне међународне помоћи, што је и резултат политичке поделе земље на ентитете и кантоне.¹¹

Када је у питању распад СССР-а погрешна је теза да је његов распад природан и да је био неминован. Наиме, земља која има стратешко наоружање које је реална претња целој планети и доминантну нацију која је заинтересована за статус кво у федерацији или чак и за формалну унитаризацију земље (за чим је било захтева и планова у време Брежњева)

11 Geography and the economy: interdependence and autarchy, Boris Tihi, Dialogue, 3/2004, pp. 107-123.

може се распасти само одлуком њеног политичког руководства (барем док је могућност нуклеарне одмазде уверљива). Дакле, до распада СССР-а дошло је одлуком Руса, односно појединих Руса, и тако нешто ни ЦИА неколико година пре тога није могла ни да претпостави.

Када су у питању земље наследнице економски фактор је дефинитивно играо врло значајну улогу у дисолуцији Молдавије, јер је богати регион Трансџитрија, где, грубо, по трећину популације чине Украјинци, Руси и Молдавци (али Руси или становништво са руским као матерњим језиком контролише практичне целокупан привредни, политички и културни живот територије), има етничку (словенску) базу и индустријске ресурсе источног појаса земље да изведе сецесију (у складу са елементима Collier-Hoeffler Model of Civil War Onset).¹²

Дезинтеграција Грузије, такође, се може делимично објаснити економским чиниоцима. Са доласком режима Гамсакурдије снажно је оборена економска активност у земљи, посебно у Јужној Осетији (која је имала 30% до 40% нижи ГДП по становнику од просека земље). Поред тога, ратови у Абхазији и Јужној Осетији се могу у значајној мери објаснити и етничком фракционализацијом у овим регионима, што је створило базу, односно критичну масу за подизање побуне (подршка Москве је, наравно, била од круцијалне важности).¹³

У сваком случају, при третирању економског фактора као детерминанте дезинтеграције земље треба нагласити да постоје значајне разлике између афричких држава и појединих земаља источне Европе. Пре свега, у источној Европи степен хетерогености је много мањи, чак и у земљама са најхетерогенијом етничком структуром. Са друге стране, чини се да је код ових земаља, као и код неких других земаља бившег СССР, етничка хетерогеност, односно њен негативан утицај на привредни развој, посебно долазила до изражаја услед њене “институционалне потврђености” кроз разне

12 Understanding Civil War - Evidence and Analysis, Volume 2: Europe, Central Asia, and Other Regions, 2005, Edited by Paul Collier & Nicholas Sambanis, World Bank, Washington DC, pp. 1-34.

13 Understanding Civil War - Evidence and Analysis, Volume 2: Europe, Central Asia, and Other Regions, 2005, Edited by Paul Collier & Nicholas Sambanis, World Bank, Washington DC, pp. 274-275.

облике аутономних статуса, односно федералних јединица, што је практично онемогућавало креирање конзистентне и ефикасне економске и развојне политике и доводило до изражене ригидности у кретању фактора производње између федералних јединица и стварало могућност сецесионистичких захтева.

Анализа не-европских "случаја"

Бројна економска истраживања,¹⁴ која националну хетерогеност виде као један од најзначајних фактора слабог развоја Африке, указују на значај озбиљног третирања овог питања генерално. Наиме, становништво већине афричких земаља чине многобројне етничке групе што је легат европског колонијализма који је пред крај деветнаестог века креирао националне границе у складу са колонизаторским интересима не узимајући у обзир потребу да националне заједнице живе у истим државама. Данас ово ствара услове за неефикасну државну управу јер свака етничка група покушава да привуче што више јавних ресурса (нрп. локацију путева, железнице, индустријских постројења итд. у "свом простору") и ствара сталну претњу опстанку многих од ових држава (Нигерија, Етиопија, Судан, Кенија...). Велики број неразвијених афричких земаља међу државама са највећом етничком диверсификованошћу у свету, свакако, указује на корелисаност ова два индикатора (посебно изражена национална диверсификованост је код Танзаније, Уганде, Заира, Камеруна, Нигерије, Кеније).

Занимљив је и пример кенијске популације са око 40 етничких група од којих пет најбројнијих чини близу 70% становништва. Пошто свака од ових група доминира у одређеном региону земље резултат је снажно поларизована политичка сцена где на председничким изборима сваки кандидат добија огромну већину гласова у свом региону и минималан број у другим подручјима.

Дакле, економски чинилац је врло важан елемент интеграције и дезинтеграције ових држава и често је национална хетерогеност баријера економском расту.

14 Easterly and Levine, 'Africa's Growth Tragedy', Milles and Scott, Macroeconomics - Understanding of Wealth of Nations, John Wiley and Sons inc, NY, 2002.

Дезинтеграција Соломонских острва (на којима се говори 70 локалних језика) била је иницирана азијском финансијском кризом 1997-98, када су острва зависна од извоза природних ресурса у азијске земље осетила снажан удара кризе због пада извозних прихода. Програм смањивања буџетских расхода довео је до побуне етничких лидера с Guadalacanalа, који су оптужили насељенике са острва Малаита да им узимају радна места. Потом су Malaitan политичари формирали политичко-војни покрет и извршили државни удар. Споразумом из Townsvilleа 2000. легитимизирана и институционализована етничка подела земље, односно дата је велика аутономија провинцијама, које су успоставиле високо ниво економске самосталности. Неуспех мирног процеса у побољшању привредне ситуације довео је до обнављања конфликта и поред тога што су на острва дошле аустралијске и новозеландске војне трупе.¹⁵

Фактичка формализација етничке дезинтеграције задесила је и Етиопију, земљу која је годинама била на путу “амхаризације”.¹⁶ Наиме, Ethiopian Peoples Revolutionary Democratic Front – EPRDF (коалиција етно-националистичких партија) после уклањања диктатора Дерг-а 1991 (који је 1974 суршио, цара Хаиле Селасија), вођен Мелес Зенајем, радикално је реформисао етиопски политички систем, тако што је унитарна држава учињена асиметрично федералном, на етничкој бази, са 9 једница и два федерална града. Мелесу се замера да је поделио етиопско друштво да би лакше владао. Нема сумње да је намера власти била и да се држава учини просперитетнијом и демократичнијом, међутим, и поред, практично, континуираног економског раста последњих деценију, постоји бојазан да етнички дефинисана држава и делимично тоталитарна власт није смањила могућност унутрашњих етничких конфликта. Наиме, етничка федерализација није спречила огромне неспоразуме него је повећала конкуренцију између етничких група за земљу, природне ресурсе, административне границе, средства државног

15 Solomon Islands faces economic and social disintegration. <http://www.wsws.org/articles/2001/mar2001/solo-m29.shtml>

16 Ethiopia: ethnic federalism and its discontents, Africa Report N°153 – 4 September 2009, International crisis group, Posted in September 7th, 2009, by Editor in Current News.

буџета, инострану помоћ у храни. За некада водећу нацију, сада другу по бројности са нешто преко четвртином популације, Амхаре, етничка федерализација уништила је јаку функциоаналну државу. За најбројнију етнику групу, Оромо (око трећине становништва), федерализација је артифицијелна. Поред тога, сталне су притужбе да богати ресурси на територији Оромо федералне јединице (кафа, аграрни производи, стока, вода) иду ка федералној влади. Сељалци су незадовољни принудом власти да повремено раде јавне послове бесплатно, а Оромо елита измнештањем Адис Абебе из њихове провинције.

Када је у питању Судан, Јужни Судан ће одржати 2011 референдум на коме ће се, по свему судећи, тај хришћенско анимистички део земље отцепити од исламског „севера”. И овде је економија врло битна. Недавно је међународна арбитража донела одлуку да један део спорне провинције са налазиштима нафте припадне „северу”, али је утеха за „југ” да ће спорна провинција Абуеи 2011. одржати референдум на коме ће се, скоро извесно, придружити југу. Интересантно је да је Картум спречио покушај „југа” да пре 2011. изда сопствену националну валуту.

Побуна на истоку Конга 1964-66, била је мотивисана, пре свега, богатим минералним ресурсима тога дела земље, чиме се оружани устанак и финансирао (слично је било са побунама у Катанги и Јужном Касаиу 1960-63). Устанак је био подржан великом „базом” доминираном од стране етничких група Бакусу и Батетела.¹⁷

Побуна у Аџеху 1999. била је узрокована и врло великом ресурсима најзападније провинције Индонезије (нафта и гас), што омогућило финансирање рата. Поред тога, Аџех је некада био султанат и пре Сукарта је уживао стаутс специјалног региона шти је са релативно великим приливима од дијаспоре повећало шансу за развијање сепаратистичког покрета.¹⁸

17 Understanding Civil War - Evidence and Analysis, Volume 1: Africa, 2005, Edited by Paul Collier & Nicholas Sambanis, World Bank, Washington DC, p. 70.

18 Understanding Civil War - Evidence and Analysis, Volume 2: Europe, Central Asia, and Other Regions, 2005, Edited by Paul Collier & Nicholas Sambanis, World Bank, Washington DC, p. 36.

Понашање Индије, када је у питању унутрашња интегрисаност и спољна безбедност земље, вероватно је поучно за сваку земљу, која има потенцијалне сепаратистичке покрете. Наиме, Њу Делхи је снажно повећао своју војну моћ, посебно развијајући нуклеарно, од скоро и подморнички ношено, оружје. Поред тога, ова земље има јаке безбедоносне службе, а ли су ипак ослонац њене целовитости „централни Хинди територијални појас”, доминантна хиндуистичка религија (иако је тренутно Сик премијер, а католикиња лидер владајуће странке) и хиљадугодишња државност. Наравно, брз економски у раст последње скоро две декаде није без значаја у одржавању стабилности и целовитости земље.¹⁹

Значај економског фактора

Већина референтних студија показује да су главни узроци нестанка и настанка држава у нововековној историји углавном национални (етно-лингвистички), религиозни, културолошки. Ово никако не значи да треба занемарити економски фактор, иако он није био основни повод већине сецесионистичких покрета после Другог светског рата.

Економија дефинитивно игра битну улогу код очувања неких сложених држава као што су Канада (где квебечки сепаратисти губе политичку снагу услед економских успеха земља, али су онемогућени и новијом одлуком уставног суда Канаде да је сецесија неуставна) или Швајцарској и Белгији (иако богатија Фландрија има замерке на социјалне трансфере, који се преливају сиромашнијој Валонији). Када је у питању ЕУ она није држава у правом смислу, она је, истина, снажна економска интеграција али идеја европејства није јача од националних идеологија држава чланица (што је једна од круцијалних услова за постанак државе). Процеси етничке хомогенизације и мајоризације од стране доминантних етничких група могу бити и снажан фактор унутрашње економске интеграције тих држава: нпр. „амхаризација” Етиопије, „волофизација” Сенегела „урдизација” Пакистана. Тешко да је економија фактор интеграције у Ираку. Чини са да борба око контроле прихода од нафтних постројења управо

19 <http://pakistankehudahafiz.wordpress.com/2009/09/05/india-on-soviet-union%E2%80%99s-path-of-disintegration/>

потпирује национално-верске сукобе (нпр. захтеви за широком аутономијом шитски доминантне, нафтом богате области у јужном Ираку). Присутан је, добрим делом економски условљен, проблем у односима већинског народа Бумипутре са Кинезима и Индусима у, привредно успешној, Малезији.

При анализи економских аргумената за и против сецесије круцијална је процена ефеката раздруживања у кратком и дугом року, тј. да ли ће трошкови бити већи од дугорочних добитака. Релевантне студије показују да је најважнији економски разлог за сецесију проблем „трансфера”, тј. ситуација када сиромашнији региони траже отцепљење да би избегли “искоришћавање” (нпр. Источни Тимор, Квебек, Корзика, Бангладеш), или, што је ређе, да развијеније територије инсистирају на раздвајању да би избегле контрибуције сиромашнијима (примери балтичких република, Катанге, Биафре, Пенџаб, па и Чешке). Фактори сецесије могу бити и жеља за контролом језичког подручја (бољи су радни учинци ако се користи матерњи језик) као и контроли имиграције на сопственој територији (ради интеграције досељеника у матично друштво).

Битно је нагласити да многе велике државе имају делове територија који тешко могу бити економски потпуно интегрисани али ретко коме пада на памет да доводи у питање целовитост државне територије. С друге стране, Аустро-Угарска је била економски интегрисана али то, свакако, није био фактор њеног одржања (иако је било, наравно неуспешних, иницијатива у међуратном периоду за чвршћим економским повезивање простора бивше дунавске монархије). Индикативан је и пример Источног Пакистана, који је био и економски експлоатисан и политички дискриминисан и где су етнолингвистички фактор, али и помоћ Индије, били кључни фактори за осамостаљење данашњег Бангладеша (и поред религијске повезаности са Западним Пакистаном).

Оно што не иде на руку сецесионистима су трансакциони трошкови раздруживања као што су подела дуга и имовине, реорганизација администрације, додатни фискални трошкови (ако се сиромашнији регион отцепљује). Поред тога, веома су важни, и на њим инсистира страна која се бори за „статус кво”, повећани трошкови за кредиторе услед несигурности, могући одлив капитала, емиграција, смањење

трговине. Такође, врло могућа поларизација после сецесије би отежала будуће економске односе (не-кооперација, која зависи и од величине „остатка државе”, је врло вероватна). „Остатак” Канаде је инсистирао да добри односи нису узети као дати (чак и премијер имплицитно то тврдио), док је Квебек наглашавао да ће све остати исто, јер је то у интересу остатка Канаде.

Могућност конфликта додатно слаби аргументацију индепендиста, посебно узимајући у обзир да су од 37 сецесионистичких покрета после Другог светског рата само 12 били мирни. Ваља имати у виду и могућност иностраних уплитања, које се десило у скоро трећини анализираних сецесионистичких пројеката (док нпр. у Квебеку није било битнијег “мешања” и поред Де Головог „Живео слободни Квебек” и Клинтоновог позива за јединствену Канаду). Један од „одбрамбених” аргумената индепендиста је да глобализација чини новонастале државе мање рањиве на „економски шок” после распада јер постојеће унутар-државне привредне везе имају мањи релативни значај а у изгледу је и да се оне и наставе после сепарације, што друга страна у у пред-сецесионој фази „зна” да негира.

Сумарна анализа ипак не иде на руку индепендистима. Она наике показује се да сецесија кошта, односно да има сасвим извесне губитке док су добици у дугом року неизвесни што, уз инхерентну несклоност економских актера ка ризику,²⁰ сугерише да је лакше мобилисати снаге за „стутус кво”. Иако економски успех Сингапура, који је, практично, егзамплар, служи као светао пример индепендистима у свету, велики број студија указује да је управо економија била један од интегративних чинилаца, односно да сецесионистички покрети, услед антиципираних високих трошкова за њихове резиденте, нису успевали у индустријализованим и демократским земљама, у којима постоје разрађени механизми мирног решавања конфликтних интереса (нпр. случајеви Квебека, Шкотске итд.).

20 Поред тога, економски актери више пондеришу потенцијалне губитке него добитке (чувен је пример где би само трећина испитаника прихватила бацање новчића за дуплирање суме, иако је вероватноћа 50%), дакле нису склони хазарду.

У студији Alesin-Spolaroe-Wacziarg (2005) указује се да велике земље уживају економске предности због тога што политички детерминисане границе одређују величину тржишта. Ако постоји слободна трговина и глобално тржиште, чак и релативно мале културалне, лингвистичке и етничке групе могу имати користи од креирања сопствених правних и политичких јурисдикција. У сваком случају, историја стварања и сецесија нација-држава је под утицајем трговинског режима.²¹ Полази се од тезе да је број држава под утицајем трговинског режима. Поред трговинског режима и хетерогености још два фактора утичу на формирање држава: демократизација и милитарни конфликти. По либералној идеологији 19. века држава је, под условом слободне трговине, морала имати одређену величину да би опстала. Постојање Белгије, Португала и балканских држава сматрано је „грешком”, мада су национални покрети почели да бујају у другој половини 19. века.²² С друге стране, типичан пример држава које су настале под снажним дејством економског фактора су Италија и Немачка (да би се избегао протекционизам малих држава), али, наравно, и због лингвистичке и културолошке блискости. По Бизмарку, Немачка, која је од 1834 постојала као царинска унија, је уједињена угљем и челиком (као и ЕУ 1951). Сумарно, архитекте европских нација у 19. веку су имали у виду користи економских унија и трошкове културне хетерогености. Дакле, између 1870. и 1915. имамо два различита правца, један ка стварању царстава ради ширења тржишта и други, као покушај стварања држава због јачања националних покрета.

Лингвистичке, културолошке и етничке заједнице мање ће осећати потребу за отцепљењем од матичне земље у заједничком ЕУ тржишту (исто важи и за Квебек у НАФТИ).²³ Како економска глобализација буде јачала то ће чини-

21 Alberto Alesina, Enrico Spolaore, Romain Wacziarg, *Economic Integration and Political Disintegration*http, Working Papers 6163, Cambridge 1997, [://ideas.repec.org/a/aea/aecrev/v90y2000i5p1276-1296.html](http://ideas.repec.org/a/aea/aecrev/v90y2000i5p1276-1296.html)

22 Када је Чех или Пољак, као млад радник, налазио себе дискриминисаним у индустријској Бохемији, он је постајло склонији мобилизацији по етничкој линији. James Fearon, "Ethnic Mobilization and Ethnic Violence", *The Oxford Handbook of Political Economy*, Oxford University Press, 2008. Edited by Barry Wengast & Donald Witman, pp. 852-868.

23 Alberto Alesina, Enrico Spolaore, Romain Wacziarg, *Economic Integration and*

ти сепаратистичке покрете живљим. Концепт великих држава ће бити под притиском регионалних сепаратистичких покрета одоздо и супранационалних институција одозго.²⁴ Снажан раст броја држава од 1950 до 1995. је под утицајем деколонизације и распада СССР-а и повезан је са растом трговинске отворености у свету (број држава 1914. био је 59, 1920. 69, 1950. 89, 1995. године 182 државе).

Италијански север и Баден-Виттемберг и Баварска, практично, константно траже децентрализацију пореза, али су прегласани од већине која хоће статус кво. Али регионали са кредибилним сецесионистичким претњама (у Шпанији или Белгији) могу успети у пореској аутономији.²⁵ Дакле, федералне земље могу дати специјална права неким регионима, као Канада Квебеку или Индија неким својим државама.²⁶

На основу изнетих примера могу се схватити додатне тешкоће са којима се суочавају креаторе економске политике у овим земљама, и оне делимично могу да објасне њихове слабе привредне перформансе. Јасно је да недовољна интегрисаност делова територије односно популације (услед снажних етничких антогонизама) ствара услове за перманентан конфликт (нпр. око јавних добара, поред осталог) и самим тим мање ефикасну алокацију ресурса, али је, са друге стране, чињеница и да већинска група без јасно дефинисаних механизма заштите мањинске групе (кроз децентрализацију, аутономизацију, федерализацију итд.) може да црпи економске предности због мајоризације код доношења политичких и привредних одлука, саме локације престонице која је најчешће у етничкој средини већинске групе (постоје и изузеци као нпр. у Зимбабвеу), доминантног статуса културних вредности већинског народа које имају утицај и на бизнис итд. Треба имати у виду да институционални аранжмани који подразумевају значајан степен децентрализације, одно-

---

Political Disintegrationhttp, Working Papers 6163, Cambridge 1997, [://ideas.repec.org/a/aea/aecrev/v90y2000i5p1276-1296.html](http://ideas.repec.org/a/aea/aecrev/v90y2000i5p1276-1296.html), p. 278.

24 Alberto Alesina, Enrico Spolaore, Romain Wacziarg, Economic Integration and Political Disintegrationhttp, Working Papers 6163, Cambridge 1997, [://ideas.repec.org/a/aea/aecrev/v90y2000i5p1276-1296.html](http://ideas.repec.org/a/aea/aecrev/v90y2000i5p1276-1296.html), p. 29.

25 Jonathan Roden, "Federalism", The Oxford Handbook of Political Economy, Oxford University Press, 2008. Edited by Barry Wengast & Donald Witman, p. 366.

26 Donald Witman, "Introduction", The Oxford Handbook of Political Economy, Oxford University Press, 2008. Edited by Barry Wengast & Donald Witman, p. 21.

сно аутономије, могу бити фактор релаксације политичких анимозитета и стварања услова за мирно решавање конфликта. Позитивна привредна искуства етнички хетерогених и институционално сложених земаља (федерације), као што су Белгија, Швајцарска и Канада, где је економија вероватно водећи кохезини фактор, показују да је јединствена економска односно финансијска, развојна, регионална и социјална политика могућа ако постоје одрживе демократске институције. Преношење критичног сета надлежности на централне органе, координација економских мера као и свест о заједничким интересима код националних група, односно федералних јединица, пут је за превазилажење тешкоћа које привреди, односно економској политици многих држава ствара етничка хетерогеност и самим тих сецесионистички ризик. На крају индикативно је релативно мали број земаља које су се мирно дезинтегрисале, као Белгија од Холандије 1830, Норвешка од Шведске 1905, распад СССР-а 1991, раздвајање Чехословачке 1993, распад СЦГ 2006. Интересатно је да се од Првог светског рата само једна земља (у полуколонијалном статусу) добровољно одрекла своје аутономности и присајединила се другој земљи, ради се о припајању Њуфанленда Канади 1949. Британски историчар Најл Фергусон је проучавајући узроке устанака у 20. веку закључио да су само три фактора омогућила мање или више предвидиво време и место избијања сукоба: етничка дезинтеграција, екстремна економска криза и опадање империја. Сва три фактора су присутна и данас (посебно је изражена економска криза). Дуже трајање кризе продубиће јаз међу најодговорнијим партијама за судбину држава, економије и демократских институција и ојачати политички екстремизам и грађанске поделе, али је неизвесно да ће то довести до нових дезинтеграција.

Литература:

- Alberto Alesina, Enrico Spolaore, *Romain Wacziarg, Economic Integration and Political Disintegration*, Working Papers 6163, Cambridge 1997, [://ideas.repec.org/a/aea/aecrev/v90y2000i5p1276-1296.html](http://ideas.repec.org/a/aea/aecrev/v90y2000i5p1276-1296.html)
- Collier-Hoeffler, *On Economic Causes of Civil War*, Routledge, London, 1997.

- Donald Witman, "Introduction", *The Oxford Handbook of Political Economy*, Oxford University Press, 2008. Edited by Barry Wengast & Donald Witman, p. 21..
- Easterly and Levine, *Africa's Growth Tragedy*, Milles and Scott, Macroeconomics - Understanding of Wealth of Nations, John Willey and Sons inc, NY, 2002..
- James Fearon, "Ethnic Mobilization and Ethnic Violence", *The Oxford Handbook of Political Economy*, Oxford University Press, 2008. Edited by Barry Wengast & Donald Witman, pp. 852-868.
- Jonathan Roden, "Federalism", *The Oxford Handbook of Political Economy*, Oxford University Press, 2008. Edited by Barry Wengast & Donald Witman, p. 366.
- Hayek, Friedrich, *The Road to Serfdom*, London: Routledge and Kegan Paul, (1979/1944).
- Henry Hale, *A political economy of secessionism in federal systems*, Department of Political Science, Indiana University, 2002.
- Маџар Љ, „Економски аспекти распада Југославије”, *Филозофија и друштво*, Институт за филозофију и друштвену теорију, Београд, 1994.
- Николић Г, 2003, *Курс динара и девизна политика Краљевине Југославије*, Стубови културе, Београд, 2003.
- Ngugi A, *Kenya a Failed State? Give us a Break*, The Nation, Nairobi, 2005.
- Przeworski Adam, "Self-Enforcing Democracy", *The Oxford Handbook of Political Economy*, Oxford University Press, 2008, Edited by Barry Wengast & Donald Witman. pp. 322-324.
- Understanding Civil War - Evidence and Analysis*, Volume 2: Europe, Central Asia, and Other Regions, 2005, Edited by Paul Collier & Nicholas Sambanis, World Bank, Washington DC, pp. 1-34.
- Understanding Civil War - Evidence and Analysis*, Volume 1: Africa, 2005, Edited by Paul Collier & Nicholas Sambanis, World Bank, Washington DC, p. 70.
- Young R, *Economic Factors in the Secession Calculus: A Survey*, University of Western Ontario, London-Ontario, Canada N6A 5C2, 2002.

Goran Nikolic

ECONOMY AS A DESINTEGRATING OR
INTERGRATING FACTOR OF THE STATE?

.Summary

A lot of studies shows that main causes of state disintegration or integration in history in past two centuries were basically nacional, religious and cultural but also economic factor had an influence. Crucial factor for analizing economic arguments for and againts secession crucial factor is estimation of sessesion effects in short and long time. Sumary analyse isn't positive for independists; study shows that secession has is's own costs, while benefits are unpredictable. Having in mind an inherent uniclination of economic acters to risk, it is easier to mobilise forces for "status quo". A lot of studies shows that economy was integrative factor, that is, secession actions, because of anticipitated high costs for it's residents, had not success in "high" industrialized and democratic countries, where traditional mechanisms of peacufull resolving of conflict are implemented.

Large countries enjoy economic benefits, because political boundaries determine the size of the market. Under free trade and global markets even relatively small cultural, linguistic or ethnic groups can benefit from forming small, homogeneous political jurisdictions. History of nation-state creations and secessions is influenced by the trade regime.

Key words: secession, country, integration factors, economy, costs.